

A CSÍKI-HAVASOK ÉS A GYIMESÉK RÖVID ISMERTETŐJE

FÖLDRAJZI HELYZETE, HATÁRAI

A Csíki-havasokat a hármas tagolású Csíki-medencétől keletre találjuk. A hegység a Keleti-Kárpátok közép-déli részében helyezkedik el, közvetlenül kapcsolódva északon a Hagymás-hegységhez és délen a Bodoki-havasokhoz. Légvonalban 60 km hosszú, 45 km széles, területe 1250 m².

Északi határa: az Olt völgye Balázbánya alatt, Gálkút pataka (Ördög-hágó), Terkő-mező, (itt kapcsolódik a Hagymáshoz), Jávárdi feje, Bükkhavas pataka, a Hidegség patakának a Tatrossal való találkozása.

Nyugati határait élesen rajzolja ki a három Csíki-medence.

Délen a Bodoki-havasok részét képező Bolondos-hegy, Köztető, Tőrös-tető (Gorgán), Cecele vonala alkotja a két hegyvonulat határát Bálványosfürdő fölött. A Cecele és Gombás-bérc között egyenes vonalban ível át a Kászon völgyét.

Keleti határai zezugosan húzódnak a Hidegség patakának torkolatától végig a Tatros mentén Därmănești-ig (Dormány). Innen a határ az Úz völgyében folytatódik a Veresvíz torkolatáig, majd ennek mentén felfelé haladva áttér a folyó baloldali mellékágába a Lassúág-patakba.

Fotó: Dezső László

Amíg a Tatros éles határt húz a Tar-kő-hegység (Tar-havas) és a Csíki-havasok között, addig az Úz, a Veresvíz és a Lassúág-patak a Nemere-hegységtől választja el. Alacsony hegyvonulat, legmagasabb részei a Naskalat, és a vele azonos magasságú Saj-havas, melyek alig érik el az 1553 métert. Földtani felépítésének egyenes következményeként valaha egységes felszínét igen megbontotta az erózió. A hegység könnyen átjárható, a főbb folyók, patakok mentén kialakult utakon. Ezek közül a legfontosabb a **Tatros völgyén húzódo országút (12A)**, az **ősrégi közlekedési útvonal Moldva és Erdély között**. A másik átjáró a Csíkközmaszról Kászonba vezető 11B országút, amely a Nyerges-tetőn (876 m) halad át és Kézdivásárhelyig tart. A legfontosabb közlekedési útvonal a Csíki-havasok térségében a Csíki-medencét átseelő észak-déli irányú DN-12-es országút, és a vele párhuzamosan futó 400-as vasútvonal. Ebből ágazik el Madéfalván az 501-es szárnyvasút Moldva felé, amely a Tatros völgyét követi Comănești-ig (Kománfalva).

A hegyvonulatot átszövő erdei és megyei rendű utak közül a legfontosabbak: a Gálkút-Jávárdi-patakokat összekötő, a Fiság völgyét a Csobányos völgyéhez kapcsoló, valamint az Úz völgyét Csíkszentmártontól Därmănești-ig követő átjárók. Mindegyikük nehezen járható út, használatuk leginkább terepjáróval ajánlott.

FELSZÍNE, VÍZRAJZA, FÖLDTANI FELÉPÍTÉSE

A főbb átjárók és szurdokvölgyek négy, jól elkülönülő tájegységre bontják a Csíki-havasokat: az északi, közép, déli és keleti részekre.

Az **északi tömb** felső határa a már említett Terkő-mező – Szakadát oldala közötti terület. Gerince a Naskalat és a Pogány-havas között nyújtózik észak-déli irányban, meredeken ereszkedve alá az alsó határra, a Gyimesi-hágóra. (1153 m). Az északi rész a legmagasabb és legegységesebb, nem aprózzák fel mély patakvölgyek. Csupán oldalról vágódtak be kanyonszerű, párhuzamos, rövid szurdokok a hegy testébe, épen hagyva egyenes vonalú gerincét. Legkiemelkedőbb csúcsai 1500 m fölé emelkednek: Naskalat 1553 m, Szalomás-tető 1551 m, Kondra-kereszt 1501 m. Délen mindinkább veszít magasságából. A Kőnyak (1315 m), a Szép-havas (1336 m), és a Pogány-havas (1351 m) alig haladják meg az 1300 m-t.

A **középső rész** a Gyimesi-hágó és a Rugát-tető között feszül, tartva a hegyvonulat általános észak-déli csapásirányát. Ezen a részen a felszín sokat veszített zömök, tömbszerű jellegéből. Gerince nagyon kanyargóssá válik a jobbról-balról közelítő (hátráló erózió) patakoknak köszönhetően. A középső szakaszt pókhálószerűen szövik át a patakok, mégis van köztük némi rendszer. A nagyobbak kelet felé folynak és hosszúk, 25-30 km-es völgyeik mentén ugyancsak hosszú mellékerinceket alakítottak ki. Ilyen például a Szulca- és Csobányos-patakok közötti gerinc, amelynek legkiemelkedőbb része a Szellő (1494 m), folytatásában a Menasági Nyilénkkal (1291 m), a Keresztessel (1451 m), és a Súlyomtár havasával (1343 m).

A **déli rész** egy nagy kétágú villára hasonlít, elágazása a Rugát-tetőnél kezdődik. A nagy félkörív a Kászoni-medencét öleli körül, amely a Csíki-havasok legnagyobb eróziós felszíne. Nyugati ága végigkíséri az Alcsíki-medencét a Rugát-tető - Botsarka - Pap hegye - Nyerges - Cecele vonalán. Alacsony, gömbölyű hegycsúcsok, lekerekített, csupasz hegyhátak, széles nyergek jellemzik. Magasságuk alig éri el az 1100 m-t. (Pap-hegye 1165 m.)

A villa keleti ága a Rugát-tető - Botsarka - Katorga - Káposztás-havas - Nagy Répát - Gombás-bérc vonalán eltérő képet mutat a nyugati gerinchez képest. Itt ugyanis a körív északi része az Úz völgyének jobboldalát képezi. A Káposztás-havasban kimagasodik (1456 m), majd egy hirtelen derékszöggel délre kanyarodik a Répát-tető (1292 m) és Gombás-bérc (1199 m) irányába. A déli rész mindkét ágáról elmondhatjuk, hogy ez a Csíki-havasok legalacsonyabb szakasza.

A **keleti részt** a Káronta (1516 m), a Lápos havasa (1337 m) és a Saj-havas (1553 m) háromszöge alkotja a Tatros és az Úz között. S habár masszív szerkezetével különbözik a hegység többi részétől, nem válik el tőle, csak kiemelkedik belőle. Jellemzőek rá a nagy kiterjedésű, erdővel borított, meredek hegyoldalak. Szurdokvölgyeik mélyén a patakok zúgva rohannak a Tatros felé. A Káronta a Szulca- és a Csobányos-patakok alsó szakasza közé ékelődött. A Lápos havasa a Csobányos-patak, a Comănești-i medence és az Úz völgye között foglal helyet. A Saj-havas a Csobányos-patak és az Úz völgye között magasodik.

Minden, a Csíki-havasokban eredő patak a Tatros és az Olt vízgyűjtő medencéjéhez tartozik.

Az **Olt** a hegység vízhálózatának 35%-át tömöríti. Baloldali mellékvizeinek sokasága a Csíki-havasok lejtőin ered. (A jobboldali patakok a Hargita felségterületéhez tartoznak.) Vízgyűjtő medencéjének felülete kb. 1350 km². A nyugatra tájolt patakok feltűnő párhuzamossága különösen az északi részre jellemző. Mind a Naskalat hosszú gerince alatt erednek (Gálkút-, Szedloka-, Bábaszóloka-, Illanc-, Gac-, Kód-patakok). Lentebb kivételt képeznek a Rákos-patak, a Szépvíz pataka és a Fiság völgye, mivel mindhárom hatalmas területet harapott ki a Csíki-havasok testéből. Mellékpatakaikkal együtt egy-egy különálló kismedence-sorozatot alakítottak ki a Középcsíki- és Alcsíki-medencék keleti szélein.

A Kászón-patak (44 km) csak közvetve, a Feketeügyön keresztül kapcsolódik be az Olt vízgyűjtő hálózatába. A Kászoni-medence vizeit gyűjti egybe: a Szetye-, Gyertyános-, Nádas-, Répát-, Borvíz-, Gubás-, stb. patakokat.

A **Tatros** a hegység összvízhozamának 65%-át fogadja magába. Legendás, sokszor megénekelt határfolyó a gyimesi csángók földjén. A Szellő alatt ered, és Adjud alatt torkollik a Szeretbe. Leghosszabb mellékágai a jobboldaliak: a Csügés-, a Szulca-, a Csobányos-patak és az Úz, hosszúságuk 15-45 km között váltakozik. Baloldali mellékvizei közül a legfontosabbak: a Görbe- és a Hidegség-patak.

A Csíki-havasok felszíni vizeihez tartozik a **Szépvízi-** és az Úzmezei-víztároló, valamint a Magyarós-patakon 1989-ben keletkezett természetes torlasztó, a kicsi Magyarós-tó.

A Csíki-havasok földtani felépítése igen bonyolult. Több, időben és eredetében eltérő geológiai szerkezetből tevődik össze.

Fotó: Dezső László

Az **északi tömb** az ún. kristályos mezozoos övezet szerves része, ugyanakkor a Hagymás geoszinklinálisának (teknő) déli folytatása a Terkő-nyereg és a Gyimesi-hágó között. Felépítésében az alapkőzetet alkotó paleozoikum kristályos-pala rétegek (az epimetamorfikus Tölgyesi sorozat; a mezometamorfikus Ráró-Hagymási sorozat) és az erre rátelepült mezozoikum (triász, júra, kréta időszakok) üledéktakarója vesz részt. A mezozoikum rétegsorának teljes vastagsága 1500 m. Leginkább meszescementű üledékek, dolomitok és mészkövek alkotják. Ezek közül is kiemelkedő helyet foglalnak el a triász dolomitjai. Belőlük épült fel a Szakadát, a Naskalat és a Kondra-kereszt karsztfennsíkja, a Háromkő, de maga a Pogány-havas is dolomit-sapkát visel.

A **közép, déli és keleti Csíki-havasok** a kárpáti flis (homokkő) övezetbe tartoznak, mely a hegység 80 %-át uralja. A Gyimesi-hágótól és a Tatros völgyétől a Ceceléig és a Gombás-bércig, valamint a Comănești-i szénmedencéig van jelen térképünkön. Ebben a térségben egyenlőtlenül oszlanak meg a kréta időszak és a paleogén (eocén-oligocén) homokkő, márga, agyag és agyaggala rétegei, amelyek részben az ún. belső, részben a külső flis sávjához tartoznak. Ezek a sávok egymással párhuzamosan, szalagszerűen futnak le a Keleti-Kárpátok egész hosszában, így a Csíki-havasokban is. Megmerevedett tenger hullámaira emlékeztetnek, amelyek É-D irányban húzódó antiklinálisokban (redőnyereg) és szinklinálisokban (redőteknő) rendeződtek. Szerkezetük az ún. pikkelytakarós vagy takaróredős szerkezet. Ezen belül a rétegek mintegy felborultak és egymásra tolódtak egy nyugat-keleti irányú nyomóhatás következtében (ausztriai kéregmozgások, közép-kréta). Az áttolódás következtében az idősebb rétegek megjelentek a felszínen és részben maguk alá temették a fiatalabbakat.

A hegység keletre tartó folyói majdnem merőlegesen fűrészelték át a párhuzamos sávokban sorakozó flis rétegeit, amelyekben a puhább kőzetek (márgák, agyagpalák) ritmikusan váltakoznak a keményebb kőzettípusokkal (csillámpalás és kvarcos homokkővek, konglomerátok). Így a kőzet minőségétől függően egy-egy folyóvízgyegek hosszában szurdokvölgyek és medenceszerű völgysíkok váltakozásával találkozunk. (Úz völgye: Aklos, Kis-Tölgyesi-szoros, Tábla pusztája és Kőközi-szoros.) Helyenként, a Csíki-havasok nyugati térségében elvéve az újkori vulkánosság képződményei is jelen vannak. Ezek a földtani rendellenességek nem a saját területükön, a Hargita vonulatában - hanem a Csíki-medencék keleti felében jelennek meg, szinte észrevétlenül kapcsolódva a hegységhez, két tektonikus küszöböt képezve. Ezeknek az Olt törésvonalára merőleges nyugat-keleti irányú leszakadásoknak a mentén andezites lávaanyag nyomult a felszínre, mint a Rákos-patakot kísérő Kőd-vonulat, vagy a Zsögödi-szorost strázsáló néhány andezitkúp (Ördöglik). De ugyancsak a „kakukkfiókák” közé tartozik Csíkszereda keleti határában a három Suta dombja és a két Somlyó hegye. Mindezeket földtani eredetüktől függetlenül - térbeli elhelyezkedésüknél fogva - a Csíki-havasokhoz soroljuk.

ÉGHAJLATA

A hegységre a mérsékelt kontinentális éghajlat a jellemző. Legjelentősebb csapadékhordozói a nyugati szelek, amelyek bőséges esőkkel árasztják el. Északi felébe - különösen télen - sarki légtömegek áramlanak be, ami jelentős lehűléssel, ködképződéssel jár együtt. Ugyanakkor a hegység dél-délkeleti részének éghajlata enyhe forró-égövi hatás alatt áll, kevés csapadékkal, sok napsütéssel. A legváltozékonyabb időszak a tavaszi-nyári hónapokat öleli fel, míg augusztus és november között az időjárás kiegyensúlyozódik. Ennél fogva hosszú túrákra ez az időszak a legalkalmasabb. Az évi átlaghőmérséklet 6-7 °C. A legalacsonyabb hőmérsékleti értékek januárban és februárban -6, -7 °C átlagot érnek el. A legmagasabbak július-augusztusban mérhetők 15-17 °C átlaggal. A főbb folyóvölgyekben gyakori a hőinverzió jelensége. A csapadékmegoszlás 700-1000 mm/év. A hótakaró 130-140 napig borítja a hegység magasabb részeit, így az északi tömb és a Szellő környéke kitűnő síttereppé válik. A Csíki-havasokban szinte állandóan fúj a szél.

NÖVÉNY- ÉS ÁLLATVILÁGA

A növénytakaró esetében az ökológiai egyensúly felbomlásának lehetünk tanúi, ahol az összfelszín egészét csupán 50 %-ban borítják erdők, a többit az eltelt ezer év alatt kiirtották.

A középső övezetben még aggasztóbb a helyzet; itt az erdős területek 25-30 %-ra csökkentek. Helyüket kiterjedt gyepavas váltotta fel. Az irtásokon és a patakok mentén sok az álamosott, erodált terület. Az erdőzónák a magasság függvényében alakultak ki: alul 600-1000 méteren találjuk a lomberdők övezetét, ezen felül a tűlevelű erdők uralkodnak.

A lombhullató erdők csoportjából tiszta bükkösöket csak a keleti részen, a Comănești-i medencébe leeresztkedő hegylábakon, foltok formájában találhatunk. Legelterjedtebbek

Fotó: S. Mačkiewicz

a vegyes erdők, ahol a bükkfélék, erdeifenyő, hegyi juhar, szil, hársfa és vörösfenyő társulások fordulnak elő leginkább. Árnyékukban nincs összefüggő cserjetakaró, de elvétve megtalálható a vörös és fekete bodza, a farkasboroszlán és a berkenye, számtalan lágyszárú növényfaj kíséretében.

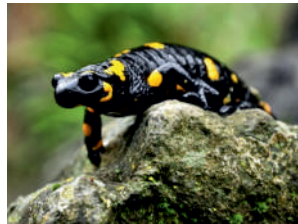
A fenyőerdők emelete az északi, nyugati és keleti részek 1000 m fölötti magasságában honos. Javarészt lucfenyő alkotja őket, amelyek közé madárberkenye és nyír vegyül (Utusalj, Kőnyak, Lóvész). Az irtásokat

szamóca, málna, szeder és elvétve áfonya uralja.

A hegyhátak a kiterjedt gyepavasok világa (Naskalat, Pogány-havas, Ágas-havas, Szellő, Gyimesek, Nyerges, Cecele). Itt a szórfű, erdei sédbúza, a mirigylapu, kosborfélék, fekete és vörös áfonya, parlagi macskatalp, rezgőfű, szártalan bábakalács és számtalan más lágyszárú növényfajta él buja bőségben.

A Csíki-havasok állatvilága azonos a Keleti-Kárpátok alacsonyabb térségeinek állatvilágával. Az emlősök közül az északi tömbnek, a Gyimeseknek és a csíki oldalnak legelterjedtebb ragadozói a barnamedve, a farkas és a róka. A vegyes erdők és a keleti rész vadállományát zömével a vaddisznó, az őz, a szarvas, a vadmacska, a ritka hiúz és borz, a nyest, a mókus és a pele alkotják.

A madárvilág rendkívül gazdag és a nagysasok kivételével szinte minden faj érintetlenül megőrződött. A kételtűek és hullók között olyan fajok is gyakoriak, amelyek a sokkal hidegebb Hargita övezetében nem honosak, így az elevenszülő gyík, foltos szalamandra és a törékeny gyík. A halak nemzettségéből a legértékesebb a sebes pisztráng (Úz, Veresvíz, Szulca-p.), bár elég szép számban előfordulnak a pér és paducfélék, a márna, a fejes domolykó és a kölönte.

Fotó: Thinkstock

VÉDETT ÉRTÉKEK

A hegység különleges természeti ritkaságokban - mint amilyen a közeli Szent Anna-tó, vagy a Békás-szoros - nem bővelkedik. Vannak tájképi szempontból igen szép részei, mint Lóvész, a Kis-Tölgyesi-szoros, vagy a Veresvíz és Szulca-patak szurdokai, amelyek értékére, jelenlegi állapotának megőrzésére még nem gondolt senki.

Egyetlen hely van hivatalosan védetté nyilvánítva, a Nemere-hegység és a Csíki-havasok határterülete, a **Lassúág-patak mocsaras medencéje**. Kásonfelfiz birtokrészét képezi, a csíkszentmártoni erdészeti körzet kötelékébe tartozik. A nyolc kilométer hosszúságú völgy síkon 5 védett terület sorakozik: É-D irányban a **Székelykút-pataki láp**, a **Kicsiromlás mező**, a **Kovács gátja**, a **Legyes-mocsár és az Ezeréves-erdő**. Ezek közül az első három Kovászna megye területére esik. Az ismertebb növényritkaságok közül (szibériai hamuvirág, kereklevelű harmatfű, mármorka, tőzegáfonya, stb.) a Bruckenthal-hanga mellett kiemelkedik a *Lysimachia* (*Trientalis*) *Europaea*, a „Hegy ékessége”, amelynek az egész Keleti-Kárpátokban a Lassúág-patak völgye az egyetlen élőhelye.

A Csíki-havasok rejtett zugaiban, a kevésbé hozzáférhető helyeken (a Szakadát sziklafalai, a Tolvaj-barlang környéke, a Jávárdi szurdoka) másfajta védett növények élnek világukat: a havasi gyopár, a boldogasszony papucs, a vitézvér, az erdei szegfű, az óriási kárpáti harangvirág és néhány enciánfajta. A nedves, vizenyős helyek (a Béka-patak, a Sugárok kútja, az Úz forrásvidéke) ritka növényei: a zerebogylár (pünkösdi rózsza) és az igen ritka rózsaszínű lisztes kankalin (*Primula farinosa*).

Védett állatfajok: Apolló lepke, szarvasbogár, siketfajd, hajnalmadár, mogyorós tyúk (nyírfajd), fekete harkály, pele, nyest, nyuszt, menyét, vidra, hiúz, borz, törékeny gyík, elevenszülő gyík és foltos szalamandra.

ÁSVÁNYVIZEK, SZÁRAZ GÁZÖMLÉSEK

Az Alcsíki-medence keleti és a Csíki-havasok nyugati határterületén szinte egyvonalban törnek felszínre azok a borvízforrások, amelyek e kettős peremvidék legfőbb törésvonalrendszerét jelölik. Csak **Lázárfalván**, a Hi és Tusnád patakok, valamint a Kápolna-mező térségében 47 borvízforrást tart számon a szakirodalom. A Kápolna-mező bálványosi oldalán, és Lázárfalva déli végénél, a **Nyír-fürdőnek** nevezett helyen igen erős mofetták működnek. Intenzitásuk vetekszik a torjai Büdös-barlang száraz gázömlésével.

Borvízforrások bukkannak fel a Nyerges-patak mentén Kozmás keleti határában; **Csekefalván** (Csekefalvi-borvíz, Gothár- vagy Palacsintásütő-borvíz, stb.) és **Csikszentmártonban** (Gübék-f., Csíki-bora-f., Nagy Sándor-f., stb.)

A Fiság völgyében rálelünk **Csikbánkfalva**, **Csikszentgyörgy** és **Menaság** ásványvizeire. Valamennyi kénes forrás, nem ritkák a mofetták sem. Legismertebb közülük a bánkfalvi határban Adorjánfürdő. A falutól 2,5 km távolságra, az Egyházaspatakon (Szentegyház-p.) található. 1947-ben létesítette saját kaszálóján Adorján Albert bánkfalvi nagygazda.

Csikszereda nyugati részén, az Olton túl volt a Szeredai-fürdőnek nevezett borvízstrand, a régi Katalin-forrásra épült Hellvig-fürdő utódja. A másik nevezetes, régi fürdőtelep a Szeredához tartozó **Zsögödfürdő**.

Taplaca Csikszereda északi negyede. Ősrégi nevét is langyos borvízforrásairól nyerte. Néhányukat a helybeli lakosok ivóvízként használják. **Csiksomlyó**, a várossal összenőtt település, szintén ásványvizes hely. A Ferenc-rendi kolostor melletti Mária-forrás régóta ismert.

A Csíki-havasok lábainál egy eldugott kis medencében bújik meg **Hosszúaszó**. A lakatlaná vált falucsukát mára kellemes hétvégi házas településsé alakították. Vonzerejét festői környezetének és jóízű borvízforrásainak köszönheti, amelyeknek egyikét, az Erzsébet-forrást 1935-ben még palackozták.

Csobotfalva, **Csomortán**, **Csikszentmiklós**, **Csikszépvíz** és **Borzsova** határában szintén sok borvízforrás található. Csobotfalván, a Középbükk-patak völgyében működött a Kerekeger-fürdő.

Ásványvizek, habár csökkent mértékben, a **Gyimesekben** is előfordulnak. A legismertebbek a sötétpataki források. A faluban valamikor melegített, kádas borvízfürdő is működött. Jelenleg is működik a Barackospataka melletti **Muhospataki-fürdő**. A Tatros mentén lefelé, a Szulca-, a Csobányos- és a Tarhavas-patakok völgyeiben kénes-petróleumos-sós források jelennek meg. Ihatatlanok. Keletkezésük az oligocén-kori bitumenes halpala réteggel függ össze.

A Csíki-havasok térségének leghíresebb borvizes területe a **Kászoni-medence**. Számmtalan szénsavas forrása közül, amelyek a Kászon-patak jobb- és baloldali mellékágaiban jelennek meg, a legismertebbek és a legjobb minőségűek 1860 és 1990 között négy fürdőtelep és borvízpalackozó kisüzem létét jelentették, a Fehérvő-, Répát-, Bor- és Veresszék-patakok mentén. Az első Kászonfeltíz birtokterületéhez tartozik, míg a többi három a nemes Balási család tulajdona volt. Hírnevük letűnt a két világháború után. Egyedül a jakabfalvi (Bor-patak) „Kászon Gyöngye” palackozó működött 1990-ig. A telepek is, akárcsak szomszédjának, a kies fekvésű **Veresszéknek** - melynek szanatóriumi épületét Kós Károly tervezte - megkezdődött a rehabilitációja.

TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK

A nyerges-tetői emlékoszlop. A Csíki-havasok egyik legismertebb történelmi emlékhelyét jelzi. A kozmás-kászoni országút legmagasabb pontján (875 m) áll. Az 1848-49-es szabadságharc idején itt vívott élet-halál küzdelmet Tuzson János honvédnagy kis létszámú csapatával 1849 aug. 1-én a Kászon felől túlerővel támadó orosz-osztrák seregek ellen. A székely Thermopülai hősi halottjai az emlékoszloppal szemben lévő erdei temetőben nyugszanak.

Az obeliszkre Bajza József „Apotheózis” c. verséből róttak fel részletet. Állították 1897 aug. 8-án a Bukarestben élő székely „honfiak és honleányok”. A megemlékezés napjai minden év március 15. és augusztus 1.

A Véreskép. A Csíkszeredától Csíkszentlélekre vezető műút legmagasabb pontján áll. Eredete homályos. Legtöbbször az 1694-es utolsó nagy tatárbetörés halottainak tömegsírját vélik felfedezni alatta. Más magyarázat szerint az ugyancsak ez alkalomból hősi halált halt szentléleki nemes (primor) Czako János síremléke. 5,5 m magas, 2x2 m alapterületű zömök, négy vakablakos oszlop, tetején kereszttel; pirosra és fehérre meszelve.

A Xantus-kápolna. Hosszúaszó és Fitód között félúton található. A hagyomány azt tartja, hogy az 1694-es tatárdúlás hősi halottja, a győztes ütközet vezére, Xantus Keresztes királybíró van alatta eltemetve. A romba dőlő kápolna helyére 1933-ban a Brassói Turista Egylet csíki osztálya állított emlékkeresztet. A kápolnát 1990-ben építették újjá, meghagyva mellette az emlékkeresztet is. Búcsúját minden év májusának második vasárnapján tartják.

A madéfalvi emlékmű. Madéfalván a főút mellett áll a turulmadaras obeliszk, a „csíki Szent Bertalan éj” (1764. jan. 7.), a Siculicidium, vagy a „madéfalvi veszedelem” emlékműve. A Habsburg elnyomás ellen tiltakozó székelység mártírjainak közös sírhelyén emelték 1899-ben, közadakozásból. Az emlékmű tervét Tamás József és Könyöky Károly műépítésszek készítették 1895-ben. A turul kivitelezője Köllő Miklós akadémiai szobrász volt. Az emlékművet Zakariás Lukács, akkori szépvízi földbirtokos ingatlanján állították fel. Az építésvezető Szász Károly volt (1898). Az obeliszket nagyméretű márványtábla díszíti. Próza szövegét dr. Szádetzky Lajos történész, a tisztelgő vessorokat dr. Balló István, a csíksomlyói Főgimnázium tanára írta. Koszorúzással egybekötött kegyeleti ünnepét minden év január 7-én tartják.

A pásztorbükki emlékkereszt. 1599. november harmadikának éjjelén Csíkszentdomokos határában, Pásztorbükken gyilkolták meg a Lengyelország felé menekülő Báthory András bíboros-fejedelmet és kislétszámú kíséretét. A veszített schellenbergi csata után, ellenfele, a Havasalföldről Erdélyre tört Mihály vajda vérdíjat tűzött ki fejére. A gaztett végrehajtói csíkszentdomokosi rablógyilkosok, élükön Ördög Balázssal és Kristály Andrással. Tettükért a falu a pápa 100 éves egyházi átokkal sújtotta. A mészárlás helyére 1816-ban a szentdomokosi emlékkeresztet állítottak, amely ma a templomkertben látható, Pásztorbükken pedig újat szenteltek. Engesztelő búcsúja október utolsó vasárnapján zajlik.

A gyimesbükki Rebreanu emlékmű. Az ún. Rákóczi várral átellenben, a Tatros bal partján, Gyimesbük alsó végénél áll Emil Rebreanu katonatiszt síremléke. Testvére Liviu Rebreanu román író állított neki irodalmi emléket az „Akasztottak erdeje” c. regényében. Az osztrák-magyar hadseregben szolgáló Emil megtagadta a katonai parancsot és nem akart vérei, a moldvai román hadsereg ellen harcolni, amiért akasztófára ítélték. Kivégzése helyén áll az emlékkereszt egy újabb, második világháborús obeliszk társaságában.

Az Úz-völgyi kápolna és emlékmű. A két világháború idején az Úz völgye alsó szakasza - a történelmi Magyarország határan - véres csaták színtere volt, ahol mementóként két emlékmű idézi a lezajlott eseményeket. Az első világháborús emlékmű kb. 400 méterre az úttól, a Magyaros-patak bal partján áll. A hadikápolna félköríves ajtóval ellátott, kis vöröstéglás épület. A II. munkácsi gyalogezred építtette 1917-ben hősi halált halt katonái emlékére. A második világháborús emlékmű - kopjafa terméskövel - a temető kertben látható, csakúgy mint az a többszáz fakereszt, mely mintegy emlékparkként őrzi a katonák nyughelyét.

A TELEPÜLÉSEKRŐL

A Csíki-medence falvai

Csíkszentmihály

Nagyon régi település (1333). Az 1694-es tatárbetöréskor legtöbbet szenvedett rákosmenti falu. Kőfallal körülvett ódon műemléktemploma (15. sz.) az erdélyi gótika remekbe szabott ötvözdése a későbbi barokk hatással (1819).

Ajnád Szentmihály felső tízese volt. Az 1514-ből származó Bernád-kápolnája helyére a

19. században építettek új templomot. A falun felül az idillikus hangulatú, szétszórt **Lóvész** következik. Moldvából iderajzott családok lakják. Első írásos említése 1721-ből keletkezett, mint: „Szent Mihály falvához tartozó territórium”. Az igen szép természeti környezettel megáldott település különleges turistacsalogatója a Karakó-patak **viaduktja, Románia legszebb és legnagyobb vasúti völgyhídja.** (H: 264 m, M: 61 m, a körív sugara: 37 m, a körív hossza: 100 m.)

Fotó: Horváth Norbert

Csíkrákos, Göröcsfalva, Vacsárcsi

A Rákos patak mentén egybeolvadt fűzérfalvak községközpontja **Csíkrákos.** Nemcsak az 1333-as egyházi adóösszeírásban szerepel, hanem a 12–14. században Csík közigazgatási központja is.

A falu fölött, a Kód vonulatának lábánál emelkedik Rákos büszkesége, az 1463 körül épült **Mária-templom,** amely sokáig búcsújárárhely volt, megelőzve Csíksomlyót. 1507-ben az Árpád-kori templomot gótikus szentéllyel látták el, majd az 1756–58-as tatározáskor barokkos kereszthajóval bővítették. Különösen értékesek az 1938-ban feltárt freskótöredékei, melyeknek egyike Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázolja – ez az egyetlen, amely ezidáig Csíkban napvilágra került. A templom négyszögű, vaskos harangtornya egyedülálló Erdélyben. Négyzetekre osztott felületén pogány és keresztény szimbólumok szokatlan rajzai keverednek. A templom a Rákossal egybeépült **Göröcsfalva** területén áll, a főúttól keletre, a temetőkentre.

Itt található **Zöld Péter síremléke,** aki az 1764-es székely ellenállási mozgalom (madéfalvi veszedelem) vezéralakja volt. A Bogáti-dombon épült **Szent Jakab kápolna** 1720-ból származik. A falu látványos közepén tartozik az átépített **Cserei kúria** is, Cserei Mihály történetíró szülőháza.

Vacsárcsi 1711-ben épült kápolnáját 1980-ban egy modern résszel bővítették. Közöttani ritkaság a falu határában lévő kőfejtő hatszöges, oszlopos andezitje.

Csíkrákos és Göröcsfalva település a DIMAP Hargita térképén található meg, a két falu éppen csak kívül esik a Csíki-havasokon bemutatott területen.

Csíkszépvíz

Fotó: lovagkiraly.org

A monda szerint nevét Szent László király adta. („De szép víz!” - kiáltott fel.) Az ősi átjárót, a Tatros völgyét őrző stratégiai jelentőségű falvak legnagyobbika. Fejlett, városias küllemét a betelepült örmény népességnek köszönheti (1669 - Apafi Mihály szabadalomlevele). Műemléképiletei: az 1694-ben épült kápolnája, az 1780-ban befejezett örmény temploma és a későbarokk stílusban épült katolikus temploma. A közeli Szépvízi-víztároló és környéke ideális feltételeket kínál a szabadidő eltöltéséhez.

Csíkszentmiklós

Erős egyházi központ volt az 1333-as adólista szerint. 1782-ig Szépvízzel és a gyimesi falvakkal alkotott közös egyházmegyét. Várfallal körülvett műemléktemploma a 15. sz-ból való. Több újjáépítésen ment keresztül (1722, 1784), így nyerte el mai barokkos alakját.

Csikborzsova

A falu régiségértéke az 1794-ből származó Szent József-kápolna, amelyet az Egri család építtetett. Katedráliszerű, nagy temploma 1950-ben készült el. A 2010-es években a helyiek újjáépítették a Delne-patak völgyi Borzsovai-fürdőt.

Csikdelne

Egyike Csík legrégebbi településeinek (1333). Szép, értékes a falu temploma (15. sz.), de Delne igazi büszkesége az elpusztult közeli Tordafalva épen maradt temploma, a felbecsülhetetlen kultúrtörténeti értékeket tömörítő **Szent János templom**. Magányosan áll a falutól 1 km távolságra, a Gyimesi főtű közelében. Megőrizte tiszta gót stílusát, egy régebbi Árpád-kori templom elemeivel együtt. Igen értékes 104 kazettából álló reneszánsz deszkamennyezete, az 1675-ből származó reneszánsz-korbarokk díszítésű szárnyasoltára és falfestményei.

Fotó: Geczó Lajos

Csikpálfalva

„A három Pál” (Biró, Ferenc, Kovács) által alapított falu első írott bizonyítéka az 1567-es pápai adólista. 1694-ben a nagy tatárbetörésnek esik áldozatul. Megfogyatkozott lakossága 1775 körül új telepésekkel töltődik fel; a Sztjepan Razin vezette kozák lázadás (II. Katalin cárnő) menekültjeivel. Községközpont, Delne, Csomortán, Csobotfalva tartoznak hozzá.

Csikcsomortán

Nevezetessége a bronzkori település-nyomokat viselő Vár-domb (944 m) és 1990-ben épült modern katolikus temploma. A falun átfolyó Aracs-patak útja több tatárbetörés színhelye volt az elmúlt századokban. Csomortánban élő néphagyomány a székely festékes gyapjúszőnyegek, kelmék szövése.

Csobotfalva

A Csíksomlyóval egybenőtt régi település (1333) Szeredával, Taplocával, Várdotfalvával (ma Csíksomlyó része) és Csomortánnal együtt alkotta a hajdani Szent Péter egyházmegyét 1751-ig. Antik temploma is ezt és Szent Pál nevét viseli. Gótikus (15. sz.) és barokk stílusban épült ill. épült át (1795, 1805).

Csikszereda

1558-ban emelkedett városi rangra. 1878-tól Csíkszék közigazgatási központja, addig ezt a szerepet Csíksomlyó töltötte be.

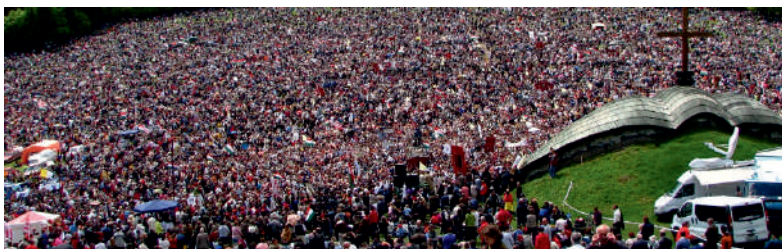
Fontos látnivalói közé tartozik a teljesen ép, négy sarokbástyás **Mikó-vár**, a Csíki Székely Múzeum otthona. Első változata Szent László korából származott, de mivel megsemmisült, 1611–21 között hídvégi Mikó Ferenc, Csíkszék főkapitánya teljesen újjáépítette. 1661-ben a török büntetőhadjáratban szinte földig rombolták. 1714-ben gróf Steinwille Stephan császári tábornok javíttatta és bővítette ki, így nyerte el mai alakját. 1878-ig katonai célokat szolgált, majd sokáig különböző közhivatalok épülete volt.

A **Márton Áron** gimnázium a csíksomlyói katolikus főgimnázium utóda, építését 1909-ben fejezték be, de csak 1911-ben avatta fel gróf Majláth Gusztáv, Erdély püspöke. Szecessziós stílusban épült, Csíkszereda legszebb iskolája. A magyar nyelvű gimnázium és néhány távoktatású egyetem központja.

A város **műemléktemploma** 1758-ban épült barokk stílusban. Mellette épült 2003-ban a Millenniumi templom. A **zsögödi** városrész látnivalója a **Nagy Imre Galéria**, a festő szülőházával, állandó gyűjteményes kiállítással.

A megyeközpont keleti negyede **Csíksomlyó**, a székely művelődés, szellemi és katolikus hitélet fellegvára. Műemlékegyüttesének legfontosabb része a **Mária kegytemplom**. A 13. században ferencrendi szerzetesek telepedtek itt meg, ők építették a régi fatemplom helyére 1442–44-ben az első gótikus kőtemplomot Hunyadi János adományából. Ez később szűkké vált, így lebontották és helyére a mostani neobarokk stílusú kisbazilikát (1802–1825) emelték. Régi kegytárgyai közül legértékesebb a 16. századból származó csodatevő **Mária szobor**; a Napba öltözött Asszony képmása.

Csiksomlyó 1567-től kezdődően a híres **pünkösdi búcsúk** színhelye. Ekkor arattak győzelmet János Zsigmond fejedelem seregei fölött a protestáns hitet megtagadó gyergyói és csiki székelyek. A műemlékegyütteshez tartoznak a Kis-Somlyó hegyén sorakozó **Passió, Salvator és Szent Antal kápolnák** is. Közülük a legfigyelemreméltóbb a Salvator kápolna. Szentélye gótikus jegyeket őriz, hajójának kazettás mennyezetét a 16. század stílusára jellemző virágmintás festmények díszítik.

Csiktaploca a város északi negyede. Régi kápolnája helyére 1860-ban emeltek új, neobarokk-klasszicizáló stílusú templomot.

Csikszentkirály

A Szent István király tiszteletére felszentelt román stílusú (Árpád kori, 11–12. sz.) templomot a 15. században alakították gótikus ízlésűvé, majd barokk elemekkel bővítették több alkalommal (1696, 1773, 1790).

A falu temetőjében áll a régi Bors-kápolna, mely gótikus elemeket őriz. Az ortodox templom szomszédságában még áll a Bors-kúria barokk kapuja. A település kimagaslóan gazdag borvízforrásokban, ezért a csiki borvízpalackozás egyik központja. A falu közepén, az Olt hídja mellett található a **Borsáros-láp**, mely botanikai védett terület. A láp nyugati szélén feltörő, mozgásszervi panaszok kezelésére alkalmas gyógyvízre épült **Borsárosfürdő**.

Csikmindszent

Egyike a legrégebbi csiki falvaknak (1332). Szétszórt, több tízesből álló település. Nevezetessége a 15. sz. elején épült műemléktemplom. A falu jeles szülötte a Baján elhunyt Nagy István festőművész. Szülőházának helyén emlékoszlop áll.

Csikszentlélek és Fitőd

Csikszentlélek települést négy, egymástól különálló település alkotja. Hajdan összefüggő település volt, de a többszöri tatárdúlásokban elhamvadt falurészek soha nem épültek újjá. A legnagyobb szentléleki tízes a most már faluvá duzzadt Fitőd. („A fiak egyre lejjebb toldtak” – vagyis építkeztek a Hosszúaszó pataka mentén -, innen a neve.) Csikszentlélek neve először az 1332-es egyházi adólistán jelenik meg. Híres fallal kerített 14. századi műemléktemploma és az előtte álló **300 évesre becsült öreg hárs**, a szádokfa. Hargita megye védett növényritkaságai közé tartozik. A „Hárs útján”, a Hosszúaszót Fitőddal összekötő úton áll a **Xantus-kápolna**.

Fotó: Wikipédia

Hosszúaszó

Az azonos nevű patak forrásvidékén kialakult (1530), majd teljesen elnéptelenedett (1980) festői szépségű kis falu. 1694-ben a tatárok leégették. A dűlást soha nem heverte ki egészen. Borvizes hely, ma a csikszere daiak és mindszentiek kedvenc szabadidő-paradicsoma.

A csiki főútból az Akó-kapunál ágazik el az út a Fiság menti füzérfalvakba. Közülük az alsó három: **Csikbánkfalva, Csikszentgyörgy és Menaságújfalú** teljesen összenőtt. A legrégebbi Csikszentgyörgy (1332 pápai adóajstrom), ma is községközpont. Feljebb a völgyön **Csikmenaság** és **Pottyond** következik. Különálló települések, az előbbi a Taploca, az utóbbi a Fenyővíze pataka mentén települt. A hatodik település az alig néhány tucat portát számláló **Kotormány**, az Akó-kapu közelében, megbújva a dombok között.

A hat falu ritka népdalkincsük és élő néphagyományaik mellett akár a csiki katolikus egyházi építészet szabadtéri múzeuma is lehetne. Kápolnák - Szent János (Csikbánkfalva), Szent Rózsafüzér, Szent Anna, Szent Kereszt, az Úr szenvedése, Nagyboldogasszony (Csíkszentgyörgy) -, és templomok váltogatják egymást a falvakban és a környező dombokon. Ezek közül a legszebb és legnagyobb **Csíkszentgyörgy temploma**, épült a 15. században. Gótikus, reneszánsz és barokk építészeti stílusselemek ötvöződtek rajta az átépítések során (1763, 1802, 1821). A másik csodálatba ejtő templom a **menasági**. Szentélye a 15. századi gótikát őrzi, amelynek rácsból épült egyedülálló falfestményekkel díszített. Régi szárnyas oltárát a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzik. A templom mellett Szervátiusz Jenő I. világháborús emlékműve áll. A sok római katolikus templom mellett Csíkszentgyörgyön egy görögkatolikus templomot is találunk. 1828-ban építtette a Bors és Balási család Havasalföldről származó zsellerei részére. A falu jeles szülöttei Gál Sándor 1848-as honvédezzredes és Márton Ferenc festőművész.

Csíkszentmárton

Az első adat a településről 1332-ből származik. A városias kinézetű nagyközség járási székhely volt. Barokk stílusú templomát, régi temetőjét kínálják látóival. A mostani templomot 1802-1817-ben építették, a régi gótikus templomocskára helyére. Értékes műkincsei egy gótikus szentségtartó és egy 1552-es évszámot viselő Szűzanya-szobor, ami valószínűleg a csiksomlyói faragóiskola alkotása. A község északi kijáratánál található az Úr-kápolna.

A Szentmártonnal összenőtt **Csekefalva** borvízforrásairól, faragott székykapuiról híres.

A falu központjából indul az út Moldva felé. Rajta keresztül közelíthetők meg a Csiki-havasok elszórt csángó települései: Csinód, Egerszék, Aklos.

Csíkkozmás

Az 1332-es pápai dézsmajegyzékben szerepel először, de területén bronz és vaskori leletek is előkerültek. Árpád-kori temploma helyére a 15. sz.-ban újat építettek, majd 1653-1670 között egy toronnyal bővített. Későbbi átalakításokat is eszközöltek. Stílusa: gótikus (szentély) és barokk. Szent Demjén és Kozma tiszteletére szentelték. Kozmásról ágazik el az út Kászombá, illetve Lázárfalvára.

Lázárfalva

A későbbi Szárhegyre (Gyergyó) költözött széky-arisztokrata Lázár család alapítása. Első írásos dokumentuma 1365-ből származik. Nevezetességei: újbarokk stílusú temploma (1883), ablakos kőkeresztjei, a **Nyír-fürdő** (borvizes, mofettás hely) és Kápolnamező, a falu régi helye.

A Gyimesek és a Tatros völgyének települései

Csíkszeredától indul a 12A országút, mely a **Gyimesekbe** vezet. Szépvíz után az út felkapaszkodik a **Gyimesi- (Fügésteleki) hágóra**. Szélesen kanyarogva ereszkedik alá a Tatros völgyébe, a gyimesi csángó-vidékre, a „patakok országába”, hogy végigvonuljon a megye leghosszabb településfűzéréen.

A **Tatros** név a tatáros köznévből ered, első említése 1660-ból ismert. A Gyimes („ahol sok a gímszarvas”) helynév első írott adata 1677-ből származik. A folyó völgyét és a mellékpatakokat részben csíki, részben moldvai menekültek alakították lakhatóvá. Így **minden patak egyben településnév** is. Ugyanakkor előfordulnak olyan helynevek, amelyek az **első telepes**

családok nevével viselik. A határőrség újrászervezésével 1768-ban rendezték a gyimesi vámat (Kontumác) és nemsokára, 1782-ben megalakult a gyimesbükkii plébánia is. A mostani főutat 1843-46-ban építették ki Balási S. József kászoni származású főkirálybíró kezdeményezésére. A Tatros mellékágaiban lévő települések három községközpontoz tartoznak: a folyó felső részében Gyimesfelsőlökhöz, a megyehatár előtt Gyimesközéplökhöz, a megyehatár után (Bákó megyében) Gyimesbükkhöz.

Fotó: Fodor Andrea

Gyimesfelsőlók

A helységnévben a „lok” szó árterületet, lapályt jelent. Alakult a 16. században. Felsőlok és a hozzá tartozó résztelepülések – Bükkloka, Sántatelek, Komját, Farkaspataka, Ugrapataka, Nyíresalja, Görbepatak – Csíkszentmihály, Csíkszentmiklós és Szépvíz régi birtokterületein települtek. Felsőlok az 1850-es népszámlálástól kezdődően tekinthető önálló településnek. Egyházi szempontból 1782-ig Csíkszentmiklóshoz, 1853-ig Gyimesbükkhöz, 1902-ig Gyimesközéplokhoz tartozott, azóta külön plébániája van. A település nevezetessége az 1995-ben alapított Szent Erzsébet Csángó Gimnázium.

Gyimesközéplok

A Gyimesek faipari központja. Templomát 1827-ben építették Szepesi és Kováts püspökök kegyadományaiból. Valaha volt kitűnő gyógyfürdőjét Sötétpatakában reumás betegségek kezelésére használták. A község a Gyimesi Táncház Tábor házigazdája. Résztelepülései: Sötétpatak, Antalokpataka, Kápolnapataka, Hidegség az összes mellékpatakokkal, mint Jávárdi-, Barackos-, Bükkhavas-, Szalamás-, Kovás-, Borospataka. A falu életében jelentős szerepet játszik könyvtára, mely rendezvényeket is szervez és a közösség életét segíti.

Gyimesbükk (Bükk)

Bákó megyéhez csatolt gyimesi nagyközség. Neve Gijmes alakban 1600-tól ismert. Régi temploma 1782-ben épült, anyakönyvét 1785-től vezetik. A község büszkesége új katolikus temploma, épült 1974-76-ban a faluközösség és Dani Gergely esperes áldozatos munkájával. Gyimesbükk lassan a Tatros-völgyi turizmus központjává válik. A történelmi Erdély határa, a **Rákóczi-vár** tájképi adottságai és a történelmi Magyarország **legkeletibb vasúti órháza** helyezik az érdeklődés középpontjába. A faluban érdemes meglátogatni a **csángó tájházat** is a vasútállomás épületénél. Résztelepülései: Rakottyás, Balahányos (Bálványospataka), Buhapataka, Bartosokpataka, Bükk(pataka), Tarhavasapataka, Petkipataka, Áldomásapataka és Kontumác.

Fotó: Fodor Andrea

Gyimespalánka

A történelmi Moldva határtelepülése Erdély felé, Bákó megyében, a Gyimesi-szoros alsó végénél. (Szláv néveredet: palánk = kerítés.) Több környező település faluközpontja. Innen indul a turistaútként is használható erdőkitermelő út Román- és Magyarcsügés felé.

Csutakos (Bruszturósa)

A századfordulón nőtt községgé, magába olvasztva a környező fetelepeket. Nem jelzett turistaösvények indulnak a faluból a Kotumbára, a Károntára és a Tarhavasra. Sós-kénes forrásokkal rendelkezik.

Ágas

1921-ben létesült itt fűrészgár. A hozzá tartozó **Szulca** falucskából járható be leginkább a Szulca-szoros és érhető el Kóstelek és Gyepece.

Aszó

1940-ben épült itt fűrészüzem. Résztelepüléséről, Csobányos falucska Caralița nevű vasúti megállójáról indul egy jelöletlen turistaút a Káronta havasára.

Comănești (Kománfalva)

Az azonos nevű kismenedce szénbányászati központja. Habár területén már a csiszolt kőkorszakból kerültek elő régészeti leletek, csak a 15–18. század dokumentumaiban jelennek meg írott utalások a város egyes részéről (Văsiești, Leorda, Lăloaia). A mostani Comănești és a környező erdők a Ghica hercegi család birtokterületei voltak. Korán megindult a fakitermelés, 1849-ben pedig a szénbányászat. A nem túlságosan látványos település 1952-ben emelkedett városi rangra. Látnivalói: a Ghica-palota és templom (1790), a Spiridon kajmakán (a török által kinevezett helytartó) temploma (1810-15), a Șupan, Leorda és Lăloaia negyedik templomai (1751).

Dărmănești (Dormány) (360 m). Az Úz völgye teraszaira épült település a 15. században vált állandó lakott helyé. Turisztikai látványosságai: az **Úzmezei vízgyűjtő gáttava**, a Boiștea-i ortodox fatemplom és a Știrbei hercegek kastélya.

Szórványtelepülések

A Csíki-havasok szívébe behatoló nagyobb folyóvizek mentén, sokszor nehezen megközelíthető, de gyönyörű földrajzi környezetben néhány olyan, a világtól elzárt település alakult ki, melyek néprajzi és szociológiai szempontból is érdekesek.

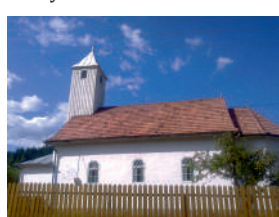
Románcsügés.

A Pálistán-patak és Csügés-patak alsó felénél fekszik, Palánkához tartozik. 1820 körül alakult ki moldvai területen (ezért Románcsügés), amikor egy olasz vállalkozó üvegyárat létesített. A falu első telepesei a gyár magyar munkásai. Római katolikus temploma 1880-ban épült.

Magyarcsügés.

Előneve megkülönböztető, mivel a Csügés vízének erdélyi szakaszán létesült. Alapítója a Bihar vidékéről származó Kádár család, 1898-ból. (Innen a falu román neve: Cădărești). Földje telekkönyvileg most is Csíkszépvíz birtoka. 40 család összefogásából épült római katolikus temploma 1960-ban. Ortodox temploma a régi görögkatolikus templom alapjaira épült.

Kóstelek. A Szulca-patak felső szakaszán lévő település. Az első telephely a mostani ortodox templom dombja, ahová 1790-1810 körül Vrancea megyéből, a Kárpátkanyar környékéről érkeztek román honfoglalók, a szórványban lakó magyar lakosság mellé. A

Fotó: Gező Lajos

falurésztelepülése **Pricskető.**

1951-ben szakították el Csíktól. 1968-tól községi státusát is elvesztette, Ágashoz csatolták. A lakosság 1949-ig római és görögkatolikus volt. Ez utóbbi felekezetet 1951-ben kormányrendelettel alakították át ortodoxszá. **Római katolikus temploma** 1946-ban épült. A 2016-ban felújított templom az M28 (sárga) **Mária út** egyik végpontja.

Gyepece. Mindössze néhány tucat lakója van, a Farkashavas-patakában. (A Szulca mellékvize.) Habár a nagyon közeli Kóstelek része, közigazgatásilag a távoli Palánkához tartozik. Lakói Kászont tartják származási helyüknek.

Egerszék. A Csíkszentgyörgyhöz tartozó szétszórt tanyavilág hivatalos megnevezése Egerszék. Csíkbánkfalva és Csíkszentgyörgy birtokterületén fekszik. Résztelepülései **Csinód, Aklós és Lesőd.** Habár Csinód a központi és nagyobb település, a hivatalos névlajstromban Egerszéket nevezik meg, mint adminisztratív központot. Az 1800-as évek végén megindult erdőkitermelés vonzotta ide a telepeseket a Gyimesekből, Csíkszentgyörgyről és Csíkszentmártonból. A népesség száma 1966-ban volt a legtöbb – 415 fő –, amely azóta egyre apad. Az egerszékiek Kisboldogasszony templomát 1957-ben építették. Csinód templomocskája 1997-ben épült, a Szentháromság tiszteletére emelték. A villanyáramot csak 2000-ban vezették át a Rugát-tetőn Csíkszentmártonból. A településhez vezető út nagyon nehezen járható, csak terepjáróval ajánlott.

Gyürke. A Csobányos-patak felső szakaszán, a Szolga- és Gyürke-patakok beömlési helye körül található az alig pár házból álló Gyürke. Menaság birtokterületén fekszik.

Úzvölgye (Úzvölgye-telep). A századfordulótól a hetvenes évekig virágzó, lakott hely volt. Ahogy a fakitermelés megszűnt, elnéptelenedett. 1918-ig határőrállomás és vámház is működött. A régi katonai laktanyák épületeit a szocializmus éveiben üttörőtáborrá alakították, melyet 1990-ben bezártak.

A völgy mindkét világháborúban heves harcok színtere volt. Az elesett magyar hősokeket az itt létesült katonai temetőben helyezték örök nyugalomra. A többszáz sír ma már nem azonosítható, a katonák végső nyughelyét emlékkeresztek jelzik. Kápolnáját még 1917-ben emelték, mely a rendszeres megemlékezések egyik színhelye.

Fotó: Magyar Nemzeti Levéltár - Aktakaland

Csobányos

Községközpontjától, Csíkszentgyörgytől 32 km-re fekszik, Hargita megye határán, a Csobányos-patak mentén. A község „hegyi tanyája”, mindössze néhány tucat lakosa van.

A Kászoni-medence falvai

A történelem tanúsága szerint Kászonszék 1395-ben válik el Csíktól. (Luxemburgi Zsigmond, majd Mátyás király rendeletei). Önállóságát a 19. sz. közepéig megtartotta. Ezen „szegeletföld” népe **öt településen** tömörült. Négy falu: **Kászonfeltíz, Kászonaltíz, Kászonimpér** (együttesen **Nagykászon**) és **Jakabfalva** a medence közepén, a Kászon-patak mentén települt. Az ötödik, **Kászonújfalva** külön áll a Veszes-, Nádas- és Hermán-patakok vízközén, a Nyerges alatt.

A medence településeinek községközpontja **Kászonaltíz**. Feltízrel és Impérrel nőtt össze. Római katolikus egyházára vonatkozó legrégebbi adatok 1333-ból valók. Temploma Nagy Lajos korabeli (1326-1382). A gyönyörű építészeti műemkeknek csak gótikus szentélye maradt eredeti. Egyedi a feltűnően magas (2,52 m), kőből faragott tabernákuluma. Híresek a temető magas, borított keresztfái.

Kászonfeltíz

Ahogy neve is mutatja, a régi Nagykászon felső tízese volt. Határában két jelentős borvíztelep volt, a Répáti- és a Fehérkői. A kádas gyógyvízfürdő kultúra mára a múlté, de a források vizét ma is fogyasztják.

Impér

Talán a medence legrégebbi települése (1332). Kőkápolnáját a Bornemissza család építtette. A falu kiemelkedő műemléképülete Balási S. József főkirálybíró későbarokk-klasszicizáló stílusú kúriája. Ma a Szent Ferenc Alapítvány gyermekotthona működik benne.

Jakabfalva

Az 1567-es dézsmajegyzékben találkozunk nevével először. 1783-ban épült barokk temploma, egyháza ekkor önállósult. Híresek voltak borvízfürdői és palackozói (pl. „Kászon Göngye”). A valaha fürdőházzal, vendégszobákkal és fogadóval rendelkező Kászonfürdői- és a közeli Veresszéki telepek felújítása és működtetése időről időre előtérbe kerül.

Kászonújfalva

1477-től adatolt. 1701-től önálló egyházközség. Műemléktemploma 1792-ben épült. 2004-ben, a falu határában a kénes-sós forrásokon kiépült Sós-kút-fürdő, a térségre jellemző kalákás összefogással, de mára már felújításra szorul.

A faluból Csíkközásra vezető úton, a 875 m magasan felvő Nyerges-tetőn vívott élet-halál küzdelmet Tuzson János honvédőrnagy kis létszámú csapatával, 1849 aug. 1-én, a Kászon felől túlerővel támadó orosz-osztrák seregek ellen. A székely Thermopülai hősi halottjai az emlékoszloppal szemben lévő erdei temetőben nyugszanak.

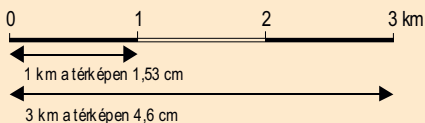
Fotó: Vass Lehel - eloszekelyfold.ro

TURISTAUTAK

A DIMAP papírtérképének méretaránya 1:65 000, azaz minden térképi centiméter a terepen 650 méternek felel meg.

Megfordítva: 1 km távolság a térképen 1,53 cm

A Csíki-havasok turistaútjai könnyen járhatók, nem igényelnek különleges fizikai állóképességet, viszont a hegység turistaösvényeinek **jelzései** sokszor igen **elhanyagoltak**, ezért a tájékozódás nehézkes lehet.

A hegységben nagyobb (többnapos) útra csak kellő tapasztalattal induljunk el. Fontos a megfelelő felszerelés, az időjárásnak és terepnek megfelelő öltözék és minimális elsősegély csomag. Útközben találkozhatunk vaddal, akár medvével is, de nagyobb veszélyt jelenthetnek a pásztorkutyák. Nem simogatni valók, jobb, ha kerüljük őket. Átlagos túrázóknak a téli túrákat nem ajánljuk.

A két gerincösvény

A fő gerinc bejárása a **piros sáv** jelzésen, a **Terkő-mezőtől a Gombás bércig** (kb. 90 km) 4-6 napos időtartamot ölel fel, 15-20 km-es szakaszokkal számolva. Téli túrára nem ajánlott, csak felkészült, edzett túrázóknak, de a nyári túra is szervezést igényel. Az útvonal mentén (egy-két kivételtől eltekintve) nincsenek szálláshelyek, sátor szükségesség.

A piros sáv turistajelzés (sok helyen kopott, hiányos jelzés): Terkő-mező – Naskalat (Hegyi menedékhely) – Utasalj-tető – Kőnyak – Pogány-havas (Hegyi menedékhely) – Gyimesi-hágó – Szellő (Hegyi menedékhely) – Ágas-tető – Csécsend – Rugát-tető – Botsarka – Fenyő feje – Katorga – Káposztás havasa – Répát-tető – Gombás-bérc.

Kék sáv turistajelzés (sok helyen kopott, hiányos jelzés) a Rugát-tetőtől délre: Rugát-tető – Pap hegye – Nyerges-tető – Cecele – Bálványosvár. Ez a szakasz kb. 30 km hosszú.

Túraútvonalak a Csíki-havasok északi tömbjében

J: a túraút jelzése H: a túraút hossza Sz: maximális szintkülönbség

- Tarkó v.m. (H. Tarcău) – Sötétpatak – Kondra-kereszt. J: H: 12 km, Sz: 700 m
- Antalokpataka – Háromkő – Kondra-kereszt. J: H: 6 km, Sz: 600 m
- Gyimesközéplak – Jávárdi pataka – Gálkút-p. – Balánbánya. J: H: 20 km, Sz: 500 m
- Csíkszentdomokos legfelső végétől, a Szabók patakától – Pásztorbükke – Naskalat J: H: 9 km, Sz: 790 m
- Csíkszépvíz – Pogányhavas-tető. J: H: 5 km, Sz: 500 m
- Lóvész – Gerincút. J: H: 4 km, Sz: 300 m

Túraútvonalak a hegység középső részében

- Gyimesközéplak – Apahavas – Nyilénk – Szellő. J: H: 27 km, Sz: 700 m
- Rákóczi-vár – Papoj (1271 m). J: H: 5 km, Sz: 650 m
- Papoj – Apa-havas – Borospataka – 12A főút. J: H: 11 km, Sz: 330 m.
- Gyimesfelsőlok (Csángó Gimnázium) – Kolontos Bitkó – Bot-havas – Nyilénk. J: H: 8 km, Sz: 480 m.

- Csíkszépvíz – Szénás-tető – Motorsirülő – Gerincút – Szellő. J: H: 11 km, Sz: 600 m.
- Csíkcsomortán – Aracs-patak – Kolos-tető – Pálos feje – Gerincút (Szellő). J: H: 14 km, Sz: 620 m •
- Csíkszereda – Csobotfalva – Somlyó-patak – Sándor dombja – Gerincút (Szellő). J: H: 22 km, Sz: 844 m
- Csíkszereda – Véreskép – Csíkszentlélek temploma – Bükk feje – Hosszúaszó – Xantuskápolna – Fitód – Csíkszereda. J: H: 15 km, Sz: 260 m
- A csíksomlyói Mária borvízkút – a „búcsúosok útja” – a két Somlyó nyerge – a Nagy-Somlyó nyugati övútja (vagyis az erdő széle) – a Kígyós-pusztá eleje – Nagy-Somlyó csúcs (kilátó) – a hegy északi oldala – Csíksomlyó. J: H: 4 km, Sz: 480 m
- Csíkszentgyörgy – Adorjánfürdő – Óriás-tető – Nagyboldogasszony-kápolna – Csíkszentgyörgy (kőrút). J: H: 13 km, Sz: 560 m
- Pottyondnál három **tanösvény** létesült: a 19 km-es Hágóbérce-, a 7 km-es Vasond-patak völgyi és a rövid, 800 méteres Fenyővíze tanösvény

A Csíki-havasok keleti részének túraújtjai

- Comănești – Kőhíd mezeje (La podul de piatra) – Lápos bérc – Magyaros-tető – Úzvölgye. J: (erősen hiányos, lekopott) H: 22 km, Sz: 970 m
- Caralița v.m. (Csobányos) – Csobányos-patak – Tulburea-patak torkolata – Széles-láb – Káronta-tető – Sólyomtár-tető – Kereszt-hegy – a három Borda – Menasági Nyilénk – Borjús-bérc – Szellő. J: (erősen hiányos). A Füstös-Bordától keletre nincs jel. H: 32 km, Sz: 1000 m. Nehéz útvonal.
- Úzvölgye – Sóvető-patak – Kis-Saj – Saj-havas (1553 m) – Rác-patak – Úzvölgye. J: jelzetlen, H: 14 km, Sz: 890 m
- Sălătruc (Dărmănești) – az Úzmezei-víztároló – Úzvölgye J: jelzetlen, H: 13 km, Sz: 220 m
- Ágas-havas – Kristine-tető – Öreg-hegy – Bence-patak – Aklos. J: H: 14 km, Sz: 550 m

A Csíki-havasok déli részének túraösvényei

- Úzvölgye – Baska bérc – Altízi Piripó – Baska-pataki erdőkitermelő út – Répát-tető. J: jelzetlen, H: 16 km, Sz: 700 m. Vad és járatlan út.
- Kászonteltíz – Répát-patak – Répát-tető – Bor feje – volt Kászont Gyöngye borvíztöltő – Jakabfalva. J: H: 20 km, Sz: 610 m

A Bodoki-havasok töredékútvonalai

- Csíkközvás – Lázárfalva – Kápolna-mező – Köz-tető – Bálványosvár. J: H: 16 km, Sz: 385 m.
- Cecele – Kőztető – Bolondos-hegy – Szent Anna-tó. J: H: 9 km, Sz: 320 m.

A két túraútnak csak a kezdete van a térképen, az utak folytatása a DIMAP Szent Anna-tó térképén és a Bodoki-havasok térképén is megtalálható.

A Csíki-havasok zárandokútvonalai

A zárandokút különböző turistautak szakaszaiból áll, kb. 72 km hosszú és az **ezeréves határtól a csíksomlyói kegytemplomig** tart. Maga az útvonal a helyszínen külön nem jelzett (térképünkön szürke alapon fehér kereszt jelöli), a turistautak meglévő jelzéseit követi.

- **Rákóczi-vár** – Papoj – Apa havas J:
- Apa-havas – Borospataka J:
- Borospataka – Antalokpataka – Kondra kereszt J:
- Kondra kereszt – Gyimesi-hágó J:
- Gyimesi-hágó – Szellő alatti leágazás (Pálos feje) J:
- Pálos feje – Csobotfalva – **Csíksomlyó** J:

MÁRIA UTAK

Az útvonalak egyes szakaszai jelöltek, mások a kiépítés vagy a tervezés fázisában vannak. Ezért a majdnai, véglegesen felfestett útvonalak eltérhetnek a térképen ábrázolttól.

M05 Mária Út

Keletről, a kontumáci kápolnától (Gyimesi-szoros) indulva: Rákóczi-vár – Lókút-tető – Papoj (1271 m) – Apa-havas (1239 m) – letérő az Ugra-patak völgyébe a Fehérbükk nyergében – Ugrapataka – Gyimesfelsőlok (Szent Erzsébet Gimnázium) – a főúton Ciherekpatakáig – Csapó-hegy – Szép-havas teteje (1336 m) – Lapos-havas (itt becsatlakozik a piros sávval jelzett gerincút és a búcsújáró út) – Köpüs-kút – leválás nyugatra a Pogány-havasra (1351 m) – Kis Pogány-havas (1195 m) – Szent László emlékhely (kápolnarom) – Csíkszépvíz – Nagy-mező útja – a “Vásár útja” Csíkborzsova alatt – Szent János (Kutyás) templom – keresztül a 12A főúton Csíkdelnére – Csíkpálfalva – Csíksomlyó, Kegyetemplom. H: kb. 48-50 km.

Az út továbbvisz nyugatra, Marosvásárhely irányába.

A Hargitán átvezető szakasz a DIMAP Hargita térképén megtalálható.

M01 Mária Út

A hosszú útvonalnak (Mariazell–Csíksomlyó) a legutolsó szakasza esik rá a térképre: a Szépvíz-patakon átkelve áthalad a Nagy-Mezőn és Csíkborzsova alatt, a „Vásár útján” megy a Szent János-templomig. Onnan a 12A főutat keresztezve beér Csíkdelnére, továbbvezet Csíkpálfalvára, majd megérkezik Csíksomlyóra. Hossza a térképünkön 10 km.

M28 Mária Út

Kóstelek (templom) – végig a Péterhavas pataka mentén – Szép-fej (1372 m) – becsatlakozás a piros sávval jelölt gerincútba – Szellő (1494 m) – a Tomot-nyeregben leválás a gerincútról a piros (és kék) keresztes turistaútra – Piricske-tető (1292 m) – Kolos-tető (1246 m) – Sándor dombja (1170 m) – letérő az Aracs-patak menti erdei útra – Csíkcsmortán – Csobotfalva – Csíksomlyó, Kegyetemplom.

Csíksomlyótól délre az út Csíkszentlélek felé halad, majd Csíkmindszenten keresztül Csíkbánkfalvára. Ezután Csinód és a Kászonok érintésével vezet Esztelnekre, majd Sepsiszentgyörgyre.

M28 Mária Út

Ez az út Brassóból Bukovinába, Dornavátra (Vatra Dornei) érintésével Cacicaba vezet. Térképünkön csak rövid szakasza ábrázolt.

Az írás szerzője: Zsigmond Enikő - Csíkszereda